

**FORELØPIG SLUTTRAPPORT
LULESAMISK KIRKELIVSPROSJEKT 2021-2025**

Foreløpig sluttrapport lulesamisk kirkelivsprosjekt

Innholdsfortegnelse

- 1 Foreløpig anbefaling, s. 1
- 2 Formål, s. 2
- 3 Rammer og ressurser, s. 2
- 4 Det lulesamiske samfunnet, s. 2
- 5 Prosjektets læringspunkter, s. 6
- 6 Metode, s. 6
- 7 Teologiske studier, s. 7
- 8 Aktuelle teologiske tema, s. 8
- 9 Språkarbeid, s. 8
- 10 Kirken som bygg og kosmologisk bilde, s. 9
- 11 Liturgi- og gudstjenestearbeid, s. 12
- 12 Dåpen, s. 13
- 13 Trosopplæringen, s. 14
- 14 Konfirmasjonen, s. 17
- 15 Omsorgstjenesten, s. 17
- 16 Begravelse og sorgarbeid, s. 20
- 17 Veielser, s. 20
- 18 Kultur og kirkemusikalsk arbeid, s. 20
- 19 Organisering av lulesamisk kirkeliv – pite og lulesamisk kategorialmenighet, s. 22
- 20 Samfunns- og forsoningsteologi, s. 23
- 21 Bidrag til kunnskapsproduksjon, s. 27
- 22 Oppsummering, s. 29
- 23 Litteraturliste, s. 29

1 Foreløpig anbefaling

Arbeidet med å utvikle en helhetlig plan for lulesamisk kirkeliv er kommet langt, men er ikke ferdig. Arbeidet må fortsette også etter at det fireårige prosjektet er avsluttet. Utviklingen av lulesamisk kirkeliv må skje på lulesamers premisser. Det kan bare skje innenfor trygge og forutsigbare rammer der nødvendige menneskelige og økonomiske ressurser stilles til rådighet.

Lulesamisk kirkeliv må ut av skyggen av det norske. Det skjer ikke av seg selv. En viktig forutsetning er at kirken anerkjenner lulesamenes rett til selvbestemmelse og selvrepresentasjon innenfor sin egen menighetsstruktur. Ved å etablere en felles pite- og lulesamisk kategorialmenighet, etter modell av Saemien Åålmege/Sørsamisk menighet, vil både lule- og pitesamer komme i posisjon til å utvikle sitt kirkeliv. Ved å gå sammen vil mulighetene for å lykkes styrkes ytterligere.

Den norske kirkes tillit og fortsatte vilje til å støtte og prioritere pite- og lulesamisk kirkeliv vil være helt avgjørende for den videre utviklingen.

2 Formål

Målet med prosjektet har vært å utvikle en helhetlig plan som ivaretar lulesamers rett til kirkelig betjening på egne premisser uavhengig av om de er bosatt i lulesamisk område eller andre steder i landet.¹

3 Rammer og ressurser

3.1. Styringsgruppa

Representant for Sør-Hålogaland bispedømme – tidl prost i Ofoten Jan Egil Ingebretsen til juni 2024, avløst av fung prost Kristine Sandmæl fra juli 2024. Representant for Samisk kirkeråd – Vidar Andersen. Representant for prosjekteier Hamarøy og Tysfjord menighetsråd – Päivi Alanen.

I tillegg har Sør-Hålogaland bispedømmeråd fulgt opp gjennom regelmessige møter med den lokale prosjektgruppa.

3.2. Medarbeidere – personalressurser – prosjektgruppe

Prosjektet har vært ledet av en administrativ prosjektleder – ass kirkeverge Kurt Solstrøm, og en kirkefaglig leder – prest i lulesamisk område Rolf Steffensen. I tillegg har prosjektgruppa bestått av tre prosjektmedarbeidere – guojmmevájaldiddje Andrine Øvervoll Eivik, kateket Edgar Stark Dobie-Njaastad til juni 2024 (avgått med pensjon) og organist – Tor Arne Grønbech (ved behov).

Også kirkevergen i Hamarøy, Tanja Knutsen, har bistått prosjektet med regnskapsføring og økonomirapportering.

3.3. Økonomi

De økonomiske rammene for prosjektet har vært som beskrevet i prosjektbeskrivelsen, til sammen kr 2.600.000 over fire år, fordelt slik:

Kirkerådet kr. 2.000.000

Bispedømmet kr. 400.000

Hamarøy kirkelige fellesråd kr. 200.000

Pr. 31.12.24 har igjen kr. 775.000 regnskapsført på fond til Lulesamisk kirkeliv som skal dekke opp 2025. Fullstendig og revisorgodkjent regnskap vil foreligge ved årsavslutningen 2025.

4 Det lulesamiske samfunnet

Sannhets- og forsoningskommisjonen (SFK) har i sin rapport viet et helt kapittel til sin beskrivelse av det den kaller velferdsstatens svikt i Divtasvuodna/Tysfjord, dvs overfor lulesamene i Norge.

¹ Prosjektbeskrivelsen, pkt 3, første avsnitt. Prosjektbeskrivelsen følger rapporten som vedlegg.

Ifølge SFK er situasjonen for lulesamene i Tysfjord/Hamarøy i Nordland et dokumentert eksempel på velferdsstatens svikt. Her har store deler av velferdssamfunnets systemer sviktet den samiske befolkningen. I Tysfjord/Hamarøy ser vi også hvordan fornorskningspolitikken i tillegg har påvirket majoritetssamfunnet, i retning negative holdninger. Situasjonen viser også at fornorskningspolitikken er blitt videreført lenge etter at den formelt ble avsluttet.² Helt konkret har dette skjedd på alle offentlige myndighets- og tjenesteområder – i politi og rettsvesen, i skole og barnehage, i alle helse-/ sosial- og omsorgstjenester og i kirken.

4.1. Rasebiologisk forskning³ gjennom de tre første tiårene av 1900-tallet, har påført det lulesamiske samfunnet stor grad av stigmatisering og skam.

Åpning av samiske graver og påfølgende fjerning av levninger, i hovedsak hodeskaller, til forskningsformål, med godkjennelse fra kirken, innebar et alvorlig brudd med den samiske forståelsen av forholdet mellom levende og døde. Fortsatt i dag er ikke levningene levert tilbake for repatriering og gjenbegravelse i forfedrenes jord.

4.2. Mistenkeliggjøringen av de lulesamiske grenseløsenes innsats under 2. verdenskrig⁴ har satt djupe spor i hele det lulesamiske samfunnet, med skam og en vedvarende opplevelse av utenforskap som resultat. I stedet for å bli anerkjent og takket for sin innsats har grenseløsenes og deres etterkommere, gjennom flere tiår etter siste verdenskrig, vært gjenstand for myndighetenes mistanke om landssvik. Først i 2019 ble de grunnløse beskyldningene kjent døde og maktesløse av daværende forsvarsminister Frank Bakke-Jensen.

4.3. Tapet av reindriften⁵ som følge av tysk nedslakting under krigen, men også norsk og svensk reindriftpolitikk, den norske nasjonsbyggingen og fornorskningspolitikken, har påført det lulesamiske samfunnet ubotelig skade, helt ned på individnivå.

4.4. Den statlige boligaksjonen⁶ fra tidlig 1960-tallet og inn på 70-tallet rammet lulesamene spesielt hardt. De sentrale lulesamiske bosettingsområdene langs fjordarmene i Tysfjord, ble av landets myndigheter erklært som fraflyttingsområde. Tuftet på velferdsstatens ide om likhet og likeverdighet måtte det enkle livet langs fjordene basert på fiske, bærplukking og av brensel fra skogen, oppgis. Det måtte vike til fordel for et nytt liv i mer sentrale bygdesentre i kommunen. Boligaksjonen påførte samiske familier et ødeleggende brudd med tidligere generasjoners levemåte og de meningsbærende landskapene. De nye bostedene kunne ikke kompensere for tapet. Mange lulesamer ble gående arbeidsledige og uvirksomme, avhengig av sosialhjelp, som igjen bekreftet stereotype oppfatninger av samene som tiltaksløse og late. Ifølge SFKs rapport må boligaksjonen i Tysfjord forstås som et eksempel på strukturell vold.

4.5. Tapet av det lulesamiske språket⁷ har over år vært betydelig. Språktap og skolehistorie henger nøye sammen. Etter at samisk språk lenge ble benyttet som hjelpespråk i undervisningen i Tysfjord, tok dette helt slutt fra begynnelsen av 1900-

² Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, side 480

³ Ibid, side 483

⁴ Ibid, side 483

⁵ Ibid, side 484

⁶ Ibid, side 485

⁷ Ibid, side 486

tallet. Fra da av var det kun norsk som gjaldt, også ved Musken skole, der samtlige elever var samiskspråklige. For å sikre skolegang til alle opprettet kommunen internatskoler. Det innebar at samiske barn måtte bo borte fra hjem og familie helt fra første klassetrinn. Mange tidligere internatbarn, som i dag er godt voksne og eldre, bærer fortsatt på sterke traumatiske minner fra sin tid på internatskolene. Mange har fortalt både om språknekt, fysiske avstraffelser og påført skam for å ha snakket morsmålet i skoletiden. For mange ble internatskolelivet en tid med sterk hjemlengsel, avstengte følelser, fortrenge behov og lengsler, og et varig brudd med tilknytningen til foreldre, slekt og det hjemlige meningsbærende landskapet.

Fra tidlig på 1970-tallet, da ungdomsskolen ble innført, ble det for de fleste en ny runde med internatskoleliv i kommunesentret Kjøpsvik. Fra tiden i Kjøpsvik forteller flere av de samiske elevene at de var lavest på rangstigen. Skjellsord, fysisk og psykisk vold som mobbing, mishandling, seksuelle overgrep og alkoholmisbruk ble en del av hverdagen. Tap av selvaktelse og skam har senere gjort at mange har valgt bort både språket og andre samiske verdier.

4.6. Vold og seksuelle overgrep⁸ i det lulesamiske samfunnet har fått stor oppmerksomhet de senere årene. Forskning har vist at samiske kvinner, i større grad enn andre, har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep. Som den såkalte Tysfjordsaken fra 2016 har dokumentert, har vold og overgrep vært en særlig stor utfordring for det lulesamiske samfunnet. I forsøkene på å forstå hvorfor, har det vært mange ulike tilnærminger. En av de som hos oss har bidratt til mening og forståelse er Dr. med. Anna Luise Kirkengen. Gjennom sin forskning og utgivelsen av boken «Hvordan krenkede barn blir syke voksne», har hun vist hvordan tidlige krenkelser og påførte traumer går i arv, og senere forårsaker vanskeliggjorte liv i form av både somatisk og psykisk sykdom, og i tillegg relasjonelle skader og gjentatte krenkelser. Med andre ord, det er helt vesentlig å forstå også overgrepssproblematikken i et makt- og avmaktsperspektiv og dermed som en konsekvens av fornorskningstraumet.

4.7. Kirkens rolle blant lulesamene

Sannhets- og forsoningskommisjonen er i sin rapport sterkt kritisk til kirkens rolle i det lulesamiske samfunnet. Selv om kommisjonens mandat var å undersøke og beskrive fornorskningsspolitikken og dens virkninger fra rundt 1800 fram til i dag⁹, tegner den et bilde av kirkens hegemoniske monopolposisjon også før 1800. Som statskirke i en luthersk konfesjonell stat, var kirken forvalter av den eneste «rette» tro. Samenes tro og religiøsitet ble av kirken karakterisert på uforsonlig og fordømmende vis, som villfarelse, avgudsdyrkelse, hedenskap, overtro, trolldom og demon- og djeveldyrkelse. Samenes mytologiske vesener ble sett på som falske guder og avguder. Joiken ble betraktet som syndig, og tradisjonelle sakrale steder ble ødelagt. Da tromma ble forbudt, ble en av samenes viktigste religiøse praksiser demonisert og fortrenge.

SFK poengterer også bruddet som oppsto da kirkens misjonærer gikk til angrep på forfedrene, formødrene og andre døde slektningers viktige rolle. Dette skjedde i et samfunn der hele tilværelsen var organisert rundt familien, bestående av både levende

⁸ Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, side 488

⁹ Ibid, side 109

og døde. I møte med kirkens misjon oppsto det et radikalt skille mellom de døde og de levende.

I SFKs rapport settes det også ord på kirkens hierarkiske forståelse av samfunnet, ordnet med Gud øverst, deretter kongen og folket. Med en slik samfunnsforståelse i bunn krevde kirke og stat lydighet og underordning. Denne over- og underordningen står i skarp motsetning til samenes egalitære samfunns- og virkelighetsforståelse, som også omfatter naturen. I naturen henger alt sammen med alt, og alt skal behandles med respekt og ansvar. En slik virkelighetsforståelse (kosmologi) var grunnleggende forskjellig fra kirkens og vitenskapens hierarkiske forståelse, der skillet mellom ånd og materie fratok naturen sin religiøse betydning. Fra å være likeverdig med mennesket, ble naturen, og alle livsformer i den, redusert til å ha instrumentell verdi for mennesket.¹⁰

Det er helt vesentlig å understreke at kirken gjennom hele fornorskningstiden, var en integrert del av statens myndigheter. Det kan ikke være tvil om at kirkens forståelse av verden som en hierarkisk skaperordning med over- og underordningsstrukturer, har bidratt til å etablere strukturer som fornorskningssideologien kunne innpasses i.

Også lokalt er det mange eksempler på at kirken, representert med presten som myndighetenes mest fremtredende myndighetsutøver, har vært premissleverandør og den konfesjonelle statens forlengede arm i en lang rekke saker der fornorskning og undertrykkelse av samiske verdier enten har vært selve målet eller i det minste en sekundæreffekt.

I et eget punkt om samisk kirkeliv skriver SFK at den lulesamiske befolkningens behov for betjening på lulesamisk ser ut til å ha vært oversett av kirken. Til tross for henvendelser til biskopen på 1960-tallet ble ikke behovet ansett som nødvendig ettersom de fleste samer behersker norsk.¹¹ Det er verdt å merke seg at den samme måten å argumentere på, fortsatt i dag brukes flittig i deler av majoritetsbefolkningen.

Til tross for at samisk kirkeliv fra ca 1990 og fram til i dag har hatt et betydelig større fokus i kirken sammenlignet med før, har gamle holdninger og langvarig assimilasjon fått omfattende konsekvenser for våre lokale menigheter. Som kommisjonen helt riktig påpeker har retningslinjene som etter hvert kom om bruk av lulesamisk språk i gudstjenesten, hos oss lokalt blitt møtt med til dels høylytte protester. Selv i dag, flere år etter at den lokale kirken fikk en sokneprest med lulesamisk språkkompetanse, er det fortsatt noen som enten holder seg borte fra gudstjenester der samisk språk brukes, eller som gir tydelig uttrykk om at de ikke ønsker at det samiske språket skal brukes ved kirkelige handlinger knyttet til egen familie.

Det er viktig å erkjenne at så lenge lulesamisk språk og perspektiver ikke aktivt forsvares, ja settes først, så vil de tape både på kort og lang sikt. Hver gang det skjer, vil konsekvensen være at kirken bidrar til at fornorskningen fortsetter.

4.8. Læstadianismens rolle og betydning¹²

Det var ikke tilfeldigheter som avgjorde da lulesamene tidlig på 1850-tallet begynte å orientere seg mot den læstadianske vekkelsen. Valget falt på den svært kirkekritiske

¹⁰ Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, side 494-496

¹¹ Ibid, side 500

¹² Ibid, side 491

førstefødte læstadianske retningen. Det var her de fant forståelsen og gjenklngen for sin livsanskuelse, ikke hos kirkens prester som manglet enhver forutsetning for å få samene i tale.¹³

I SFKs rapport fremheves da også den læstadianske vekkelsens betydning og rolle i det lulesamiske samfunnet fra ca 1850 fram til i dag. Som religiøs vekkelse hadde den en innebygget aksept for samiske tradisjoner, kosmologi og åndelighet. Gjennom vekkelsen fikk samene en anerkjennelse av eget verdisyn og virkelighetsforståelse som sto i sterk kontrast til fornorskningstidens syn på samer. Størstedelen av samene i Tysfjord fikk en nær tilknytning til vekkelsen, og mange har det fortsatt i dag, til tross for at den læstadianske forsamlingen ble en motstander av den samiske oppvåkningen fra slutten av 1970-tallet, som ga økt fokus på samisk kultur og revitalisering av språket.¹⁴

5 Prosjektets læringspunkter¹⁵

Som prosjektbeskrivelsens pkt 3 viser, har prosjektet hatt åtte læringspunkter. Gjennom alle tiltak og alt annet som er gjort, er det disse åtte punktene som har gitt retning og fokus.

- a. Hva kjennetegner et lulesamisk kirkeliv, til forskjell fra annet kirkeliv?
- b. Hvordan kan lulesamisk språk og kultur komme til uttrykk i kirken?
- c. Hvordan kan vi i større grad reflektere en lulesamisk egalitær kosmologi i kirkens teologi, liturgi, undervisning og diakoni?
- d. Hvordan kan vi organisere lulesamisk kirkeliv slik at behovet for lulesamisk selvbestemmelse og selvrepresentasjon ivaretas?
- e. Hvordan kan vi organisere lulesamisk kirkeliv slik at spredtboende lulesamer også får del i lulesamisk kirkelig betjening?
- f. Hvordan kan vi samhandle med samisk kirkeliv i de andre samiske språkområdene?
- g. Hvilket ressursbehov har vi?
- h. Hva kan vi lære av urfolkssøsken andre steder i verden?

6 Metode

Gjennom alt prosjektarbeidet har vi hatt en kontekstuell, praktisk teologisk tilnærming, der det å lytte til menneskers opplevelser, erfaringer og fortellinger har stått i sentrum.

Ved å lytte aktivt, og etterspørre de samiske perspektivene, har vi blitt mer og mer oppmerksom og bevisst på hvordan kirkens teologi, kosmologi og antropologi i stor grad har fortrenget den samiske livsforståelsen. Samtidig har vi blitt oppmerksomme på at de lulesamiske perspektivene aldri har blitt helt borte. De har vært motstandsdyktige, i den forstand at de er fortsatt levende, dog i liten grad i åpenhet innenfor kirken.

I tillegg til å lytte har vi hatt stort utbytte av å gjøre oss kjent med og reflektere over tilgjengelig urfolksteologi, i særlig grad nordamerikansk, men også samisk.

¹³ Kurt Tore Andersen, Den læstadianske vekkelsen i Tysfjord fra 1850 til andre verdenskrig, s.15

¹⁴ Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, side 482

¹⁵ Prosjektbeskrivelsen, pkt 3

Som et ledd i de mange dialogene vi har stått i har vi ønsket å prøve ut nye måter å snakke på, ikke minst liturgisk, om livet og sammenhengene i tilværelsen. Gjennom å lytte, snakke med, handle og reflektere over det vi har hørt, lest og gjort, har vi vunnet ny kunnskap.

Gjennom prosjektarbeidet har vi samlet et stort antall tiltaksrapporter, refleksjonsnotater og underveisrapporter til styringsgruppa og bispedømmet. Etter hvert som vi har blitt oppfordret til å dele våre erfaringer eksternt, i kirkelige og andre sammenhenger, har vi også opparbeidet oss et arkiv med foredragsmanus, artikler, oppgavebesvarelser, og korrespondanse, i tillegg til et omfattende bildearkiv. I sum sitter vi etter fire års prosjektarbeid på et unikt materiale som vi vil trenge tid på å bearbeide og tilgjengeliggjøre.

7 Teologiske studier

Som allerede prosjektbeskrivelsens pkt 5.4 legger opp til, så har vi gjennom hele prosjektarbeidet reflektert teologisk, både rundt kirkens etablerte praksis, og de mange nye valgene vi er blitt stilt overfor gjennom prosjektarbeidet. En slik refleksjon har vært helt nødvendig, ettersom vi mer og mer har innsett at et godt samisk arbeid må omfatte noe mer enn «bare» oversettelser. Når det «pyntes» med språk, klær og flagg, uten at det samiske innholdet får være med, er det noe viktig som mangler.

I arbeidet med å trenge dypere inn i teologien har vi gjennom litteraturen oppsøkt samisk og internasjonal urfolksteologi som både har hjulpet oss på sporet og bekreftet for oss at veien vi har begynt å gå, har vært riktig.

Den amerikanske urfolksteologen, historikeren, forfatteren og aktivisten Vine Deloria Jr. var ukjent for oss før han ble anbefalt av biskopem Per Oskar Kjølås. Av Delorias omfattende forfatterskap har vi konsentrert oss om to bøker, der særlig den første har gitt oss svært relevante innspill:

- God Is Red, A Native View of Religion, Fulcrum Publishing, 2003
- Spirit & Reason, Fulcrum Publishing, 1999

Fra den mer hjemlige arena har vi konsentrert oss om Tore Johnsens viktige bidrag:

- Sami Nature-Centered Christianity in The European Arctic, Indigenous Theology beyond Hierarchical Worldmaking, Lexington Books, 2022

I tillegg til disse to har vi hatt stor nytte av å gjøre oss kjent med og reflektere over den amerikanske teologen Richard Rohrs mange relevante bidrag i boken:

- The Universal Christ. How a forgotten reality can change everything we see, hope for and believe, Center for Action and Contemplation, Inc, 2019.

Den samme boken er nylig også kommet ut i norsk oversettelse, med den samiske metodistpresten Yngvar Ruud som oversetter: Den universelle Kristus, Verbum, 2024.

I alle disse bøkene har vi møtt en teologisk tenkning som har skapt gjenkjennelse og gjort det mulig for oss både å finne et språk og en teologisk trygghet i arbeidet.

I tillegg til de nevnte forfatterne og bøkene har vi også hatt stort utbytte av det da helt nye sannhets- og forsoningsstudiet ved Kirkelig utdanningssenter i nord/VID Tromsø, ledet av Tore Johnsen. To av oss, dvs girkkohærrá og guojmmevájaldiddje, har gjennomført hhv hele og 2/3-deler av studiet. Som studenter har vi kunnet fordype oss i litteratur og temaer knyttet til

- a. Fornorskning, sannhetssøking og historisk rettferdighet
- b. Sannhetskommisjoner, forsoning og helbredelse av minner og
- c. Forsoning som samfunnsteologi og praksis

Ved å fordype oss i litteraturen, følge forelesninger, skrive oppgaver og delta på ekskursjoner og samlinger, har vi fått hjelp og støtte til å reflektere over lokal urett, og ikke minst forstå de forsonings- og samfunnstnologiske utfordringene vi selv og det lulesamiske samfunnet har stått i, og fortsatt står i.

8 Aktuelle teologiske tema

I det grunnlagsteologiske arbeidet har vi vært nødt til å reflektere over flere sentrale teologiske temaer. Gjentatte ganger har vi vendt tilbake til litteraturen for å forankre og få bekreftelse på de valgene vi har gjort. Under lister vi opp noen av disse temaene, med navnet til en eller flere av de tre nevnte teologene som i særlig grad har inspirert og bidratt, i parentes.

Urfolks kosmologi og antropologi, naturens enhet og likeverdige relasjoner, menneskets tilknytning til naturen og spesifikke steder, dødens og forfedrenes betydning, gudsbilder og gudsbegreper. (Deloria og Johnsen)

Samisk kristendom som en forhandling mellom to ulike kosmologiske orienteringer - den hierarkiske og den egalitære (Johnsen)

Kristus-mysteriet og et inkarnatorisk verdensbilde – «everything is holy» (Rohr)

Arvesynd, frelse og forsoning – et kollektivt, kosmologisk budskap som ved å omfatte alt og alle, utfordrer mennesket til et liv i solidaritet, takknemlighet og etterfølgelse (Deloria og Rohr), mer enn som en befrielse fra livet her.

9 Språkarbeid

Det er vanskelig å forstå hvordan en luthersk kirke som i alle kulturer har fremhevet språket som tegn på selve inkarnasjonens realitet, kunne overse at dette også måtte gjelde i møte med samene og de samiske språkene. Som SFK er inne på, så har kirken oversett det lulesamiske språket. Mens nordsamene har hatt hele bibelen tilgjengelig på sitt språk siden 1895, har den lulesamiske minoriteten i minoriteten, fortsatt i dag bare Det nye testamente på sitt språk. Det kom ikke før i 2003. Det gamle testamente vil ikke foreligge på lulesamisk før enda om noen år. Også oversettelser av de kirkelige liturgiene fra norsk til lulesamisk har det tatt tid å fremskaffe. Enda er ikke alt i gudstjenesteboken tilgjengelig på lulesamisk. Satt på spissen så er det underliggende budskapet knapt til å misforstå – norsk først, kristen så.

Som for alle andre folk og kulturer er det egne lulesamiske språket som skreddersydd for å uttrykke den lulesamiske livserfaringen og åndeligheten. Språket er fantastisk rikt, velegnet til å beskrive alle menneskets relasjoner og tilknytning til naturen, til alle synlige og usynlige krefter og livsformer.

Som følge av fornorskningen ble det lulesamiske folket hardt rammet av språksskam og en taushet som for mange har vedvart helt til i dag.

At også kirken snudde ryggen til språket, og dermed åndeligheten det rommer, har gjort stor skade. Ikke uventet har det bidratt til en djup mistillit til kirken.

Sakte, men sikkert har rommet for lulesamisk språkbruk i kirken blitt større. I dag er det en stor glede å se og kjenne på gleden som mange viser når språket brukes i et omfang som aldri før, i vanlige gudstjenester, i dåps- og konfirmasjonsgudstjenester, i begravelser og vielser.

Gjennom prosjektarbeidet har vi prioritert arbeidet med å bruke språket i nær sagt alle gudstjenester og samlinger.

I tillegg har to av prosjektets medarbeidere tatt sin egen språkkompetanse et hakk videre ved å gjennomføre språkstudier ved Nord universitet.

10 Kirken som bygg og kosmologisk bilde

10.1. Ájluovta ja Ájlatte girkko – Drag og Helland kirke fikk sitt samiske navn godkjent så sent som i 2023, etter initiativ fra prosjektet. Selv om kirken først og fremst er soknekirke for Drag og Helland sokn, fungerer den også som en «hovedkirke» for lulesamisk kirkeliv. Kirken ble reist i 1972, av gjenbrukt tømmer fra stedets gamle, falleferdige skolebygning. Før det var det ingen kirke her. Nærmeste kirke var på industristedet Kjøpsvik som også var Tysfjords kommunesenter.

Endelig skulle «fjordfolket» få sin egen kirke. Fjordfolket var i hovedsak lulesamer bosatt langs Tysfjords mange fjordarmer. Som følge av den statlige boligaksjonen på 1960 og 70-tallet, ble mange lulesamiske familier revet opp fra sine hjem og mer eller mindre tvangsflyttet til Kjøpsvik og Drag. Bildene fra vigslingen i 1972 viser paradoksalt nok en «ultranorsk» forsamling, i et ultranorsk miljø. Blant de mange nordlandsbunadene og sangerluene er det faktisk ikke én eneste gáppte (kofte) å se. Den og alle andre samiske identitetsmarkører, var for lengst tabuisert.

Mangeårig kirkeverge og kirketjener, lulesamen Mareno Mikkelsen, og mange andre, forteller om ei knallhard fornorskningstid. Da de lokale samiske bygningsarbeiderne skulle lage bårerom under kirka bemerket de den lave takhøyden. Svaret fra kommuneingeniøren, brant seg fast, også i det kollektive minnet: -Det får holde for smålappene på Drag!

Mange år senere, da sokneprest Magne Kolvik som den aller første begynte å bruke lulesamisk språk i gudstjenesten, ble det møtt med sinne og frustrasjon. Fortsatt i dag er det noen som holder seg borte fra gudstjenesten. Hvorfor? Fordi språket, etter lange

tider med skam og språknekt i alle offentlige rom, fortsatt i dag kan vekke ubehag og skamfølelser.

Om Drag og Helland kirke er det ellers å si at den ble bygget som en tradisjonell langkirke. Den svært stramme innredningen, med sin lineære alterring, trange alterparti og nedsenkede tak over alteret, reflekterer en nærmest overtydelig hierarkisk kirkelig kosmologi, med Gud og presten pdes og folket pdas, i tillegg til et skarpt skille mellom det åndelige og det materielle, det synlige og usynlige. I motsetning til en åpen, natursentrert og egalitær samisk virkelighetsforståelse som rommer alt synlig og usynlig, snur rommet, og alle som går inn i det, bokstavelig talt ryggen til alt utenforliggende, inkludert naturen og gravplassene på kirkens utside. Budskapet som står igjen, er ikke til å misforstå. De samiske verdiene knyttet til naturen så vel som forfedrene, finnes det ikke rom for her.

10.2. Seminar om kirkens innredning og utsmykning

I arbeidet med å bevisstgjøre og synliggjøre samisk kosmologi og verdier i Drag og Helland kirke, har prosjektet invitert duodje-foreningen «Duodje Nordlannda» til samarbeid. Det påbegynte arbeidet er ikke ferdigstilt, men har gjennom et felles inspirasjonsseminar og senere utprøvinger, fått en god start. Seminaret som var åpent for alle, ble ledet av duodje-mester Anna-Stina Svakko fra Porjus, Sverige. Svakko og den lokale duodje-foreningen har stor tillit lokalt. Underveis i seminaret kom likevel uviljen mot endringer sterkt til uttrykk. Særlig påfallende var det at et subtilt uttrykt «norsk eierskap» til kirkerommet, straks ble fanget opp på den samiske siden. Entusiastiske forventninger ble raskt nedjustert. I stedet for å gjøre krav på eksplisitte samiske uttrykk, tok samene selv til orde for å finne felles uttrykk. Med andre ord, når det norske føler seg truet, tar samene ansvaret. Denne dynamikken mellom majoritet og minoritet, er ikke alltid lett å se, men som fenomen er det fanget opp av den canadiske post-koloniale forskeren Marie Battistes teori om såkalte «blame frames»¹⁶.

På det samme inspirasjonsseminaret reflekterte flere av de tilstedeværende over betydningen det kan ha hatt at kirken er bygd på restene av ei skolebygning fra fornorskningstiden. Bygget rommer fortsatt i dag smerte og tårer som aldri er blitt anerkjent. Disse fortellingene må fortelles. Kanskje når det gjøres, vil kirkerommet kunne kjennes tryggere ut, og smerten i oss og mellom oss vil kunne lindres og heles. Kanskje vil da også timingen for å gjøre varige endringer, kunne kjennes mere rett for flere.

10.3. Norges eneste kirkegamme

Like ved Hamnvatnet, ikke langt fra Drag sentrum, ligger Norges eneste privateide kirkegamme. Kirkegammen eies av ekteparet Anna og Ingar Kuoljok. Den ble bygget i 2015 for å være et trygt sted for de mange som kjente seg rammet av ulike krenkelser som følge av fornorskning og årelang urett. Gammen ble vigslet til kirkelig bruk av biskop Tor B. Jørgensen i august samme år. Innvendig er den innredet slik som en gábmá eller

¹⁶ Marie Battiste, *The Church and Indigenous Peoples in Americas. In between reconciliation and decolonization*, 2019, *Reconciling Truths and Decolonizing Practices for the Head, Heart, and Hands*, s. 99

låvdagoahte (lavvo) skal, med árran/bålplassen som det sentrale midtpunktet i rommet, med benker plassert i sirkel rundt ilden. I motsatt ende av rommet, sett fra inngangen, like under gammens eneste vindu, er det plassert et alter med hvit duk og et lite kors på fot. Også plasseringen av alteret, ikke som et overordnet eller konkurrerende sentralpunkt, har god gjenklang i samiske forestillinger om gammen som et kosmologisk bilde. I den skapte verden får mennesket og alt annet hjelp fra ulike hold. Her gjelder det å leve og ta imot alt i ydmykhet, takknemlighet og avhengighet. Mens ilden i bålet kan sies å symbolisere de livgivende kreftene som holder alt i tilværelsen samlet, har gammen også et annet helligsted - boassjo - der maten vi trenger for å leve blir oppbevart. Fordi rommet vekker en så umiddelbar gjenkjennelse av samiske verdier, gir det stor mening å feire samisk gudstjeneste her, sittende rundt árran, med nattverdens elementer på alteret/boassjo.

Det er interessant og nødvendig å bemerke at da kirkegammen ble reist og tatt i bruk vakte den ulike reaksjoner blant lulesamene i området. Mens noen opplevde den som et fremmed- og uroelement i forhold til de etablerte gudstjenestestedene, dvs Drag og Helland kirke og det læstadianske forsamlingshuset, og derfor valgte å holde seg borte, har andre gitt uttrykk for at kirkegammen endelig har gitt dem et gudstjenesterom der de kan kjenne seg trygge og fullt ut akseptert. En av prosjektets samtalepartnere har uttrykt sitt forhold til kirken og kirkegammen slik: -Jeg går aldri på gudstjeneste i kirken, men når det er gudstjeneste i kirkegammen gjør jeg alt jeg kan for å komme.

10.4. Hellige hus eller hellig liv (alt er hellig), å samles ute rundt bålet

Den sterke samiske tilknytningen til naturen har i stadig større grad gjort oss bevisste på at det aller beste gudstjenestestedet er ute i naturen, gjerne i sirkel rundt bålet, sommer som vinter. Ute under åpen himmel har vi ved flere anledninger blitt oppmerksomme på at vi ikke er alene i våre møter med Gud. Også alt rundt oss spiller med, kommuniserer, tilber og lærer oss på forskjellig vis. Det gjelder solen og månen, lyset og mørket, stjernene, skyene, vinden og regnet, trærne, plantene, fuglene og dyrene, ja selv plagsomme insekter har sin gudgitte plass i denne helheten. Å feire gudstjeneste utendørs gjør oss åpne på en helt annen måte enn innomhus, for de gode, djupe og gudskapte relasjonene som er mellom alt som er.

10.5. Hellige fjell og offersteder

I juni 2023 holdt sørsamen Tom Kappfjell et interessant og svært relevant foredrag på Árran, om hellige fjell og offerplasser.¹⁷ Gjennom foredraget fikk vi tilgang til en djupere forståelse for denne siden ved samisk natursentrert åndelighet, og i tillegg en fornyet interesse og forståelse for samspillet mellom menneske og natur som en naturlig konsekvens av samisk kosmologi. Hos oss i dag er alt som har å gjøre med hellige fjell og offerplasser, fortsatt både undertrykt og underkommunisert og samtidig levende i bevisstheten både hos enkeltmennesker og i det kollektive minnet.

¹⁷ Prosjektrapport Bissegh – Samiske hellige fjell og offerplasser, Saemien sijte, 2021

11 Liturgi- og gudstjenestearbeid

Å stille grunnleggende teologiske spørsmål uten samtidig å være åpen for at svarene kan få liturgiske konsekvenser, er ikke mulig. I vårt prosjektarbeid har vi brukt mye tid på å stille spørsmål. Vi har også brukt mye tid på å omsette svarene vi har fått til et mest mulig meningsbærende liturgisk språk og uttrykk inn i våre sammenhenger. Dette har vi ikke gjort alene, men sammen med flere andre, både innad i egen stab og i møte med kollegaer og samarbeidspartnere som har ytt oss motstand både ved å uttrykke sin kunnskap og noen ganger også mangel på kunnskap og forståelse. Vi har også hatt stort utbytte av samtaler vi har hatt med dåpsfamilier, sørgende og andre som har gitt helt konkrete responser og innspill i en direkte dialog. I ettertid har vi sett at alle bidrag har vært viktige for å skjerpe bevisstheten og drive fram den kreative prosessen.

Vi har også innsett at det må være sammenheng og samsvar mellom gudstjenestens verbale og non-verbale kommunikasjon. Hvilken kosmologi, antropologi og teologi kommuniserer kirken gjennom kirkebyggets arkitektur og innredning, og gjennom kirkens plassering i landskapet?

Hvilken kosmologi og antropologi uttrykker plasseringen av presten og menigheten når de to stilles overfor hverandre i kirkerommet?

Hva kommuniserer kirkens bruk av liturgiske klær, farger og andre symboler i møte med en kultur som har opplevd å få sine egne klær, farger og andre meningsbærende symboler demonisert?

Hva kommuniserer valget av musikalske uttrykk i møte med en kultur som har fått sitt eget meningsbærende tonespråk demonisert og skambelagt?

Hvordan oppleves det at begreper fra andre språk og kulturer, f.eks. gresk, latin og etter hvert også engelsk, uten videre løftes og brukes uten at det problematiseres, samtidig som eget språk av andre, både ansatte og besøkende, oppleves som uforståelig og et vedvarende problem?

Og hvilke gudsbilder og gudsbegreper får forrang og blir de meningsbærende, når de samiske fortsatt mistenkeliggjøres og knapt etterspørres?

I vårt arbeid har vi blitt bevisst på at selv valget av bibelske tekster til en så viktig dag som Samenes nasjonaldag, ser ut til å være gjort uten tilstrekkelig refleksjon rundt hvilket meningsunivers som da blir lagt til grunn.

Alt dette og mere til, har vi hatt fokus på i vårt gudstjenestearbeid.

Blant de gjennomførte tiltakene under, nevnes kun de gudstjenestene vi har jobbet aktivt med for å utvikle og prøve ut særlig viktige teologiske anliggender.

Det nevnes spesielt at vi ved flere anledninger har hatt stort utbytte av å prøve ut oversettelser og tilpasninger av liturgier, bønner oa utviklet av Den anglikanske urfolkskirken i Canada.

Gjennomførte tiltak:

- Samenes nasjonaldag, forenklet samisk gudstjeneste, Árran lulesamiske senter, Drag, 06.02.22
- Familiemesse med samisk dåp, språk + liturgiske forsøk, Bodø domkirke, 30.10.22
- Gudstjeneste med konfirmanter, språk + liturgiske forsøk, Musken, 16.04.23
- Dåpsgudstjeneste med lulesamisk dåp, språk + liturgiske forsøk, Bodø domkirke, 24.09.23
- Lulesamisk morgengudstjeneste under stiftsdagene, språk + liturgiske forsøk + joik, tromme, Bodø domkirke, 22.10.23
- Liturgiske bidrag til bispevigslingen + språk, deltakelse med joik, Bodø domkirke, 19.11.23
- Samenes nasjonaldag, liturgiske forsøk + joik, endring av kirkerommets kosmologiske uttrykk, Drag og Helland kirke, 06.02.24
- Takkebønn, liturgisk forsøk + joik og tromme, Oslo domkirke, 08.02.24
- Messe for naturens verdighet, liturgiske forsøk + joik og tromme, endring av kirkerommets kosmologiske uttrykk, Drag og Helland kirke, 01.03.24
- Gudstjeneste på fagkonferanse for kateketer og trosopplærere, liturgiske forsøk, Saltdal, 22.04.24
- Pite- og lulesamisk utegudstjeneste, liturgiske forsøk + joik og tromme, Samisk kirkelivskonferanse, Bodø, 28.05.24
- Sommergudstjeneste i kirkegammen, liturgiske forsøk, Drag 24.06.24
- Gudstjeneste med konfirmanter, liturgiske forsøk, Musken, 20.10.24
- Samisk dåpsgudstjeneste i kirkegammen, liturgiske forsøk + joik og tromme, Drag, 24.10.24
- Samenes nasjonaldag, liturgiske forsøk + endring av kirkerommets kosmologiske uttrykk, Drag og Helland kirke, 06.02.25
- Konfirmasjonsgudstjenestene i Drag og Helland kirke, liturgiske forsøk, 2022, 2023 og 2024

12 Dåpen

På nytt og på nytt, gjennom dåpssamtaler og dåpsgudstjenester, har vi blitt påminnet om det fundamentale motsetningsforholdet som er mellom Den norske kirkes forståelse av arvesynden, dvs menneskets medfødte «utenforskap» og den samiske, langt mer positive forståelsen av menneskets grunnposisjon i tilværelsen. Dette motsetningsforholdet kommer særlig til uttrykk ved dåpen. Mens kirkens forståelse av

arvesynden innebærer et fundamentalt brudd i relasjonen mellom Gud og menneske, er det vanskelig å finne spor av en slik tenkning i den samiske livsforståelsen. Her anerkjennes alle menneskets relasjoner som intakte helt fra starten av. Det gjelder også relasjonen til Gud som skaper og livgiver. Etter vår oppfatning blir den samiske forståelsen av menneskets stilling ivaretatt på en langt bedre måte i den førstefødte læstadianske dåpsteologien. Til tross for at arvesynden også her anses som en realitet, anerkjennes barnet som født inn i intakte relasjoner både til Gud og sine medmennesker. Barnet kan når det vokser opp enten bli værende i sitt barnekår hos Gud eller det kan snu seg bort fra Gud. Når det siste skjer kan det gjøre omvendelse og få tilsagt syndenes forlatelse, og slik få tilbake sitt barnekår, dvs bli frelst.

I samtaler med samiske dåpsforeldre som hos oss både har sterk tilhørighet og bevissthet om sin samiske arv og i tillegg god kunnskap både om kirkens og læstadianernes dåpsteologi, er vi blitt utfordret til å se nærmere på selve innholdet i kirkens dåpsliturgi. På denne bakgrunnen, og i flere omganger, har vi forsøkt å nærme oss de anliggender som vi har skjønnet har vært svært viktige for å gi dåpen og dåpsliturgien et meningsinnhold og uttrykk som er mer i overensstemmelse med en slik forståelse. Mens vi i de første forsøkene i hovedsak fokuserte på bruken av preposisjonene «til» og «i», dvs hvorvidt barnet skal døpes «til» eller «i» Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn, har vi senere innsett at det å kun endre på preposisjonene ikke vil være godt nok. Selv tilsynelatende små endringer av preposisjoner kan nødvendiggjøre flere endringer. Dialogen med dåpsfamiliene og tilbakemeldingene i ettertid, har vært nærmest overveldende.

Arbeidet med dåpsteologi og dåpsliturgi har gitt stor mening. Det har ikke bare økt bevisstheten omkring kirkens eksisterende dåpsteologi og praksis, det har også økt forståelsen for og kunnskapen om den førstefødte læstadianske dåpsteologien. I tillegg har det gjort det aktuelt og relevant å gjøre seg kjent også med dåpsteologi og -liturgi i andre kirkesamfunn, særlig metodistkirkens, som har mye til felles med de førstefødte læstadianernes.

For både å tydeliggjøre og være transparent i denne prosessen, har vi laget en synopsis, eller skjematisk framstilling, som viser alle forsøksvise justeringer og endringer som er gjort ved de ulike anledningene.

Hva eller om det blir noe mer ut av disse forsøkene er det naturligvis for tidlig å si. I prosjektet anerkjenner vi at dette er et læringspunkt som bør tas på største alvor og diskuteres videre.

For ordens skyld nevner vi at prost og biskop har vært løpende orientert om alle prosesser og forsøk, også disse.

13 Trosopplæringen – fasearbeid, konfirmasjonsundervisning og barnehage/skole-kirke-samarbeid

Innledningsvis må vi si at vi også her har kjent oss igjen i Tore Johnsens beskrivelse av det å stå i en konstant forhandling mellom ulike kosmologiske orienteringer – kirkens hierarkiske, og den samiske, mer inkluderende og egalitære.

I arbeidet med lulesamisk trosopplæring har vi arbeidet mest med konfirmantundervisningen. Det har vi gjort fordi vi her har vært nødt til å tenke sammenhengende og mest mulig helhetlig, omkring de ulike teologiske spørsmålene som er nevnt i pkt 10.

Det har vært naturlig for oss å gjøre oss godt kjent med kirkens strategiplan for samisk kirkeliv, Den norske kirkes plan for trosopplæring - Gud gir - vi deler, og den supplerende planen for samisk trosopplæring. I tillegg kommer den siste Plan for kirkelig undervisning vedtatt av Kirkemøtet i 2024, som har et eget kapittel om samisk trosopplæring. Der den siste planen gir gode og tydelige rammer, er planen fra 2010 langt mer detaljert, for ikke å si urealistisk detaljert, uten at den gir særlig hjelp verken til å prioritere eller til å forstå de mange teologiske spørsmålene som melder seg. Som en konsekvens av det har vi lagt både de sentrale planene, og de eksisterende lokale planene til side.

Ved å gi den samiske kosmologien og antropologien større plass har vi fått et helt annet utgangspunkt for arbeidet.

Vi har måttet erkjenne at vi på alle områder i trosopplæringen, også i fasearbeidet, med Tårnagenter og Lys våken-arrangementer, har manglet tilstrekkelig bevissthet om den kulturelle tilknytningen, eller snarere mangelen på en slik.

Det samme gjelder også i barnehage-kirke og skole-kirke-samarbeidet, med hhv julevandring og skolegudstjenester i kirken.

Mens vi i prosjektperioden har gjort ett enkeltstående forsøk med et lulesamisk baby-sang-arrangement og en tydeligere samisk variant av den tradisjonelle julevandringen, den siste i kirkegammen, har vi dessverre ikke hatt kapasitet til å ta initiativ til endringer i det etablerte skole-kirke-samarbeidet rundt skolegudstjenesten før jul.

I alt trosopplæringsarbeidet har vi gjennom prosjektet vektlagt et større og mer bevisst fokus på det vi forstår som lulesamiske kjerneverdier og en lulesamisk livsforståelse i bred forstand.

Likeverd er en slik verdi. Denne kommer også til uttrykk i den nylig innarbeidede stillingsbenevnelsen lájddistiddje. Begrepet har en litt annen betydning enn det mer asymmetriske kateket, trosopplærer og lærer. Oversatt til norsk har det mer av betydningen veileder.

På samme måte gir begrepet bierrggit – å makte/ klare/ berges i alle livets utfordringer og sammenhenger, både de praktiske og de mer åndelige, stor mening i våre sammenhenger.

Det samme gjør troen på naturens likeverd og hellighet. Ved flere anledninger, både på leirer og turer i nærområdet har vi søkt ut i naturen, ut i det hellige landskapet og til de hellige stedene. Her har vi øvd oss på å se og lytte oppmerksomt til vinden, løvet på

trærne, fugler og dyr, være på vandring, være i nuet, samles rundt bålet og ta aktivt del i det samiske fellesskapet og den samiske fortellertradisjonen.

Ute i naturen har vi også lyttet til utvalgte bibelfortellinger, vi har lyttet til joiken, lært og sunget nye samiske salmer og sanger som har hjulpet oss å sette ord på naturens åndelighet, likeverd og gudgitte oppdrag. Her nevnes spesielt Nils Aslak Valkeapääs salme *Giitu buot du attáldagain* – Takk for alle dine gaver, oversatt til lulesamisk av Inga og Mikkel Eskil Mikkelsen - *Gijttu gájkka vattáldagájs* og Anne Grethe Leine Bienties sørsamiske salme «Jupmelen gieles, voestes biejjien govloe» - Skaperens stemme, høres en morgen, oversatt til lulesamisk av Are Markku Tjihkkom – Jubmela giella.

I arbeidet med det som på sikt vil bli et nytt konfirmantopplegg har vi blitt utfordret på kompetanse. I det har vi også innsett betydningen av å være nøye med hvilke andre ressurser og medarbeidere som involveres i arbeidet. Hvem og hva låner vi øret til? For å klare å holde fokus har vi hatt mange gode og nyttige samtaler internt, men også med eksterne samtalepartnere. Den lulesamiske pedagogen Erling Urheim, daglig leder av den pitesamiske stiftelsen Stig Morten Kristensen, de pitesamiske kulturarbeiderne Margareth og Nils Lennart Ranberg og den samiske fagteologen Tore Johnsen er noen av de vi har dratt veksler på.

Gjennomførte tiltak:

- Samisk nasjonal konfirmantleir, digital leir, deltatt i planlegging og gjennomføring med lokale konfirmanter samlet i kirkens kontorlokaler på Drag, samarbeid med Samisk kirkeråd, m.fl., 12.03.2022
- Lulesamisk baby lavlaga/babysang/barseltreff – regler, rim og vers, samarbeid med Drag bibliotek og Sametinget, Drag 2022
- Samisk nasjonal konfirmantleir – deltatt i planlegging og gjennomføring, samarbeid med Samiske kirkeråd m.fl., Snåsa, februar 2023
- Lokal konfirmantleir med fokus på samiske fortellinger og verdier, Musken 14.-16.04.2023
- Lokal konfirmantleir med fokus på samiske fortellinger og verdier, Musken 18-20.10.2024
- Konfirmantundervisning, utvikling og utprøving av nye undervisningsopplegg med utgangspunkt i samisk kosmologi, relasjoner, natur og det meningsbærende og altomfattende begrepet «biergget» = å berges, å klare seg – kontinuerlig gjennom hele prosjektperioden
- Konfirmanttur til Lappkirka, et mytisk helligsted, fokus på lulesamisk naturåndelighet, relasjoner og tilknytning til naturen, Hamarøy 20.09.2024
- Pite-, lule- og sørsamisk konfirmantleir i Saltdal, fokus på stedstilhørighet og naturåndelighet, samarbeid med Saemien Åålmege, 14.-16.02.2025

14 Konfirmasjonen

På bakgrunn av kirkens dåpsteologi er det ikke vanskelig å forstå at det i konfirmasjonsgudstjenesten er et gjennomgående og tydelig fokus på sammenhengen mellom dåpen og konfirmasjonen.

Hos oss blir det likevel problematisk når kirken så tydelig bryter med det vi oppfatter som både en samisk og læstadiansk livsforståelse.

I alle konfirmasjonsgudstjenester gjennom prosjektida har vi bevisst forsøkt å dempe de mange referansene til dåpen og frelsen i dåpen. Det har vi gjort ved å endre på ordlyden i dåpspåminnelsen og de innledende ordene til konfirmasjonshandlingen, i tillegg til det vi selv vektlegger i forkynnelsen.

Hos oss har vi gjennom mange år hatt en tilleggsutfordring knyttet til hvilket språk som skal brukes under forbønnen for hver enkelt konfirmant. Tidligere fikk konfirmantene selv velge, samisk eller norsk. Etter hvert har vi skjönt at det å bli stilt overfor et slikt valg lett kan oppleves som både konfronterende og urimelig, både for konfirmanten selv og andre nærstående. Praksisen er nå endret slik at alle, både samisk- og norsktalende, blir bedt for på begge språk. Vi opplever at vi med det har tatt bort en helt unødvendig spenning.

En siste observasjon vi har gjort er at lulesamiske konfirmanter som bor andre steder enn i Hamarøy i realiteten står uten et tilbud om å følge en tilrettelagt lulesamisk konfirmasjonsundervisning. For de fleste vil det dessuten innebære at selve konfirmasjonen, på eget hjemsted, vil bli gjennomført på norsk. Etter at språket nå er kommet mere i bruk hos oss, også i konfirmasjonsgudstjenesten, har vi merket en viss pågang fra lulesamiske konfirmanter bosatt andre steder etter å bli konfirmert her.

15 Omsorgstjenesten

Som overskriften viser har vi valgt å ikke bruke «diakoni»-begrepet som betegnelse på omsorgsarbeidet som tilbys i lulesamisk kirkeliv. Den enkle forklaringen er at begrepet omsorgstjeneste gir en helt annen og mer umiddelbar mening enn diakoni som hos oss lett skaper avstand og virker fremmedgjørende. Begrepet omsorgstjeneste korresponderer dessuten godt med den nye stillingsbenevnelsen som vi har valgt å ta i bruk i stedet for det greske diakon. På norsk betyr guojmmevájaldiddje medvandrer. Ved å bruke dette begrepet signaliseres likeverdighet. Mens det å oppsøke en diakon kan oppleves asymmetrisk og stigmatiserende, er medvandring en type aktivitet som ikke i samme grad stigmatiserer, men snarere forventes å gi noe tilbake begge veier.

15.1. Trakk og snakk

Det viktigste enkelttiltaket, eller omsorgstilbudet, som gis i forlengelsen av denne forståelsen er det vi på norsk har kalt «Trakk og snakk». Dvs fysisk og helt konkret medvandring. Tilbudet om trakk og snakk-samtaler gis av vår guojmmevájaldiddje som et lavterskeltilbud, og foregår utendørs på kortere eller lengre turer, både mens man går og når man sitter ned med kaffen rundt bålet.

På typisk samisk vis er det situasjonen, naturen og samspillet som fører samtalen. Kommunikasjonen foregår i og med naturen og i stillheten. Samtaler i og som en del av aktivitet har vi i våre sammenhenger erfaringer med langt tilbake i tid. Da sitter vi ikke oppstilt som i en kulisser, men jobber og snakker om livet samtidig. I denne sammenhengen er også kjøkkenet en viktig arena for livsvisdom.

Vår erfaring er at tradisjonelle diakonale tiltak, f.eks. ulike fellestreff, ikke appellerer i samme grad i våre sammenhenger som i kirken og samfunnet for øvrig.

Med utgangspunkt i det godt innarbeidede og svært meningsbærende lulesamiske begrepet «bierrgit», har vi både tilgang til en kjent samisk «metode» og samtidig et begrep som signaliserer stor åpenhet for alle typer livstema, herunder også overgrepsproblematikk og dysfunksjonalitet i det samiske samfunnet.

I «bierrgit» ligger det forståelse, livsvisdom, åpenhet for erfart virkelighet, ønsket situasjon og tiltak for endring. For å klare oss på livsvandringen er også troen på universets skaper og det åndelige en viktig og naturlig del av det hele.

Målet og motivasjonen for tiltaket er å bidra til en trygg åndelig helse som bærebjelke for sosial, psykisk og fysisk sunn helse.

Biergit-samtalens faser:

- Bli kjent
- Gjøre trygg på intensjon, bygge tillit
- Få oversikt over situasjonen
- Hvor vil du?
- Hva må du gjøre?
- Stille krav
- Vise tydelighet i speiling
- Ha fokus på utvikling
- Sette nye mål underveis

Gjennom hele prosessen som ofte tar lang tid, noen ganger flere år, vil det gis aktiv oppfølging med fokus på mål, utvikling og tegn.

Å være i en slik medvandrerposisjon krever stor grad av personlig egnethet og tillit. Egnetheten omfatter også det å kunne snakke samisk, forstå verdien av den praktiske samtalen og å ha en «hjemmemåte» å snakke på. Når begge parter har samme utgangspunkt trenger ikke medvandrerer opplæring først.

15.2. Omsorg for naturen

I en samisk sammenheng er det naturlig at kirkens omsorg også omfatter andre livsformer, ikke bare mennesket.

Presset mot naturen og naturens likeverd, i form av industriutbygging, mineral- og gruvevirksomhet, vind- og vannkraft og havbruk, gjelder ikke bare på Fosen, i Repparfjorden og på Melkøya. Også i lulesamiske Hamarøy er naturverdiene satt under betydelig press, gjennom vann- og vindkraftutbygginger, havbruksanlegg, gruvedrift og prosessindustri.

Mens majoritetssamfunnets svar på presset mot naturen, er å verne utvalgte og spesielt interessante naturområder ved å etablere nasjonalparker, skogvern, marint vern osv, er en slik tanke mer fremmed i samiske sammenhenger. Aktuelt i dag er planene om et mulig marint vern av Tysfjorden. Planene og invitasjonen til å delta i utredningsarbeidet er blitt avvist av samtlige samiske grunneierlag og av Árran lulesamiske senter, i hovedsak fordi et slikt vern ikke anerkjenner den samiske tilknytningen til naturen. Denne handler ikke bare om retten til fortsatt bruk og ressursutnyttelser, men om en relasjonell tilknytning som rommer identitet, slektshistorie, og andre immaterielle åndelige livserfaringer og verdier som gir livet mening og innhold.

Det er oppmuntrende å se at lulesamisk kirkeliv gjennom synligheten som prosjektarbeidet har gitt, nå er kommet med på Hamarøy kommunes konsultasjonsliste, i saker som angår samiske interesser – f.eks. ved utarbeidelse av nye kommuneplaner, stedsutviklingsplaner, reguleringsplaner i forbindelse med gruvedrift og annen næringsvirksomhet.

Gjennomførte omsorgstiltak:

- Trakk og snakk – samtaler på tur i skog mark, bålsamtaler - kontinuerlig lavterskeltilbud
- Markering av folkehelseuka, offentlig kunngjort tilbud om forbønn og lystenning ved bål plass, 10.09.21
- Markering av allehelgensdag, utendørs «stand» med kaffe, lys og prat, Spar Drag, 05.11. 2021
- Velsignelser av hus og hjem, samt ved uro i naturen – æbok/utbor. Gjennomført på forespørsel med justeringer/ tilpassinger av eksisterende liturgi, form og innhold
- Forbønn/lesing ved sykdom og uhelse
- Sorgarbeid etter dødsfall som reaktiverer traumer og ettervirkninger relatert til fornorskning, overgrep og andre krenkelser
- Generell tilgjengelighet, lav terskel for uformelle og uplanlagte samtaler, på telefon og ved fysiske møter
- Konsultasjon med Hamarøy kommune ang ny kommuneplan og stedsutviklingsplaner for Drag og Oppeid, 08.05.25

16 Begravelser og sorgarbeid

Et gjennomgående trekk ved det lulesamiske samfunnet er at beredskapen for å gi hjelp og støtte (-> bierggit) i krevende situasjoner, er svært godt utviklet.

Gjennom prosjektperioden har det vært flere krevende dødsfall og begravelser. I et traumatisert samfunn som vårt, er det viktig å forstå at fornorskningen og de inter-generasjonelle krenkelsene i mange tilfeller har påført folk vanskeliggjort liv og relasjoner. Det gjør at mange avskjeder og begravelser rommer en enda større smerte. I slike situasjoner er det spesielt viktig med et kompetent og tillitvekkende sorgarbeid.

Et kompetent sorgarbeid må etter vår mening også tilbys lulesamer som i dag er bosatt andre steder i landet. Gjennom prosjektarbeidet har vi registrert en økende etterspørsel etter denne lulesamiske kompetansen ved dødsfall og begravelser blant lulesamer bosatt andre steder enn lokalt i Hamarøy/Tysfjord. Dessverre har det ikke alltid vært mulig å imøtekomme disse ønskene, pga begrenset kapasitet i prosjektet.

Gjennomførte tiltak:

-Et stort antall lulesamiske begravelser forberedt og forrettet, etablert ny språkpraksis, kunnskaps- og bevissthetsutvikling. Inkludering av samisk virkelighetsforståelse og lokale tradisjoner knyttet til gravferd. Større forståelse og rom for «ármme» – sørgejoik i kirken og på kirkegården.

- Sorgarbeid

17 Vielser

Det er for oss en klar sammenheng mellom lokalkirkens økte bevissthet og språkkompetanse og den økende etterspørselen etter alle typer kirkelige tjenester på lulesamisk. Den aller første vielsen forrettet i sin helhet på lulesamisk, skjedde i Hamarøy kirke 5. august 2023. Allerede året etter kom den neste, i Evenes kirke. Erfaringen er her den samme som ved begravelser og dåp. Når først muligheten og tilbudet er der, og noen går foran, kommer flere etter.

Det har vært en stor glede å oppleve gleden og takknemligheten hos alle de som har fått et helt nytt møte med kirken gjennom språket.

Gjennomførte tiltak:

- Lulesamiskspråklig vielse i Hamarøy kirke, 05.08.23

- Lulesamiskspråklige vielse i Evenes kirke, 09.08.24

18 Kultur- og kirkemusikalsk arbeid

I alt gudstjenestearbeid har vi hatt et kontinuerlig fokus på den lulesamiske salmetradisjonen, språket, teologien i tekstene, uttrykket i melodiene og syngemåten.

I stadig større grad har vi sett behovet for å ta i bruk også nye salmer og sanger som på en helt annen måte enn de gamle salmene, åpner for den samiske naturåndeligheten.

Mikkel Eskil Mikkelsens masteroppgave – En takkejoik til Gud, joiketradisjoner i Tysfjord og Hamarøy, har vært til stor hjelp, ikke bare for å kunne fokusere på de gamle vuolle-, joigos- og ármme-tradisjonene, men også for å våge å ta nye steg ved selv å utvikle og ta i bruk joiken som vårt eget personlige uttrykk.

I denne forbindelse må også tromma nevnes. Ved flere anledninger har tromma blitt brukt ved ulike gudstjenestelige samlinger.

Allerede da prosjektet var under planlegging, da vår første «Messe for verdighet» ble arrangert i mars 2019, deltok den samiske artisten Elin Kåven med tromme og joik i Drag og Helland kirke for aller første gang. Senere har vi selv brukt tromma og joiken flere ganger. Aller første gang under en morgenbønn under stiftsdagene i Bodø domkirke høsten 2022. Det samme skjedde i januar 2023 i Oslo domkirke og i Drag og Helland kirke da Preses besøkte Hamarøy i juni 2023. Ved ett tilfelle ble det også, etter ønske fra dåpsfamilien, brukt tromme og joik under en samisk dåpsgudstjeneste i kirkegammen på Drag. Ved alle disse tilfellene har vi vært bevisste på at dette, av noen, vil bli oppfattet som problematisk. Samtidig har vi vært bevisste på ansvaret vi selv mener å ha, at vi må våge å utfordre en teologisk tenkning med røtter langt tilbake i tid som på et falskt grunnlag demoniserte sentrale samiske kulturuttrykk og religiøse uttrykksformer. I stedet for å bekrefte de gamle forestillingene som over år har blitt internalisert og sterkt forsvart av mange samiske kristne, har vi sett det som helt nødvendig å gjøre det motsatte, å anerkjenne uretten som er gjort ved å åpne opp og gi rom for den samiske åndelighetens eget genuine uttrykk. Underveis har vi vært forberedt på å møte kritikk, sågar sterk kritikk. Det har vi også fått, men kun fra et svært lite fåtall, kommunisert i form av saklig uenighet.

Også i andre sammenhenger har vi, både i og utenfor kirkerommet, stilt oss åpne og inkluderende i møte med samiske kulturuttrykk. Den lulesamiske artisten, tekstforfatteren, komponisten og scenekunstneren Ronja Larsen har ved flere anledninger opptrådt i Drag og Helland kirke med sin sang og musikk, både med og uten band. Det samme har det lokale bandet Rust gjort.

En helt spesiell begivenhet var det da prosjektet sommeren 2024 inviterte til konsert med den umesamiske artisten Katarina Bárruk i den såkalte Lappkirka, en myteomspunnet grotteformasjon midt inne i det samiske området Kaldvågstraumen i Hamarøy. Stedet som med stor sannsynlighet har vært og fortsatt er et samisk helligsted, tok godt imot, slik det alltid gjør når vi avlegger et besøk der. Konserten med Katarina Bárruk var for øvrig et samarbeid mellom det lulesamiske kirkelivsprosjektet og kulturhovedstaden Bodø 2024.

Gjennom prosjektarbeidet er vi blitt styrket i troen på at kirkens forsoning med samene også må omfatte joiken og tromma.

Gjennomførte tiltak:

- Salmekveld i Musken 22.10.21

- Artist Ronja Katrin Larsen ved flere anledninger, konsert, dåpsgudstjeneste, konfirmasjonsgudstjeneste, begravelse, ved Preses sitt besøk 05.06.23
- Konsert med Katarina Bárruk, Lappkirka, 17.06.24
- Salmekveld i Rønvik kirke, nye og gamle lulesamiske salmer, joik og foredrag, Bodø, 22.10.24

19 Organisering av lulesamisk kirkeliv – pite- og lulesamisk kategorialmenighet

Allerede i 2019, under forberedelsene til den nye hverdagen etter kommunesammenslåingen i 2020, sto det klart for oss: Den norske kirkes kirkeordning ivaretar ikke i tilstrekkelig grad samers rett til selvbestemmelse og selvrepresentasjon på soknenivå.

I det nye felles menighetsrådet for de fire soknene i den nye tokulturelle kommunen Hamarøy, er det fra 1.1.2020, til sammen 12 representanter + prest. Det finnes ingen hjemmel i eksisterende lovverk som sikrer fast samisk representasjon i menighetsrådet. Hvorvidt det kommer inn en eller flere samiske rådsmedlemmer er helt og holdent overlatt til tilfeldighetene. Det kan ikke være rett at en så viktig kompetanse ikke sikres og vedlikeholdes systematisk. Situasjonen er etter vår mening på kant med anerkjente demokratiske spilleregler.

Underveis i prosjektarbeidet har vi ved flere anledninger tatt til orde for at det må etableres en kategorialmenighet etter modell av Saemien Åålmege. Det har vært oppløftende å se at stadig flere har stilt seg bak kravet om selvbestemmelse og selvrepresentasjon gjennom en slik struktur. I samtaler med representanter for den pitesamiske stiftelsen i Salten, Sállto bidumsáme guovdátj, har vi også fått gehør for at det kan være tjenlig med en felles kategorialmenighet for de to språkområdene – hhv det pitesamiske og det lulesamiske området. De to områdene har mye til felles, men også mange ulikheter som kan være til gjensidig berikelse i et slikt samarbeid.

I løpet av prosjektperioden har kravet om en kategorialmenighet blitt hørt, omtalt og støttet av stadig flere:

Sannhets- og forsoningskommisjonen¹⁸

Sør-Hålogaland bispedømmeråd¹⁹

Samisk utvalg²⁰

Samisk kirkeråd²¹

KIFOs rapport²²

¹⁸ Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, side 502

¹⁹ Sør-Hålogaland bispedømmeråds vedtak i sak 23/25, 10. april 2025

²⁰ Samisk utvalgs rapport og anbefaling, Hvordan kan man styrke samisk kirkeliv i DnK, 2025, s. 108

²¹ Samisk kirkeråds vedtak 03/25, 26.-27. mars 2025

²² KIFO`s rapport og anbefaling, Den norske kirke og forsoning i Sápmi, 2025, s. 104

Til Kirkerådet som har bedt om innspill til forståelsen av urfolks rett til selvbestemmelse innad i et trossamfunn, har vi spilt inn følgende:

Den norske kirke er ikke lenger en del av statens myndigheter, men et trossamfunn på linje med andre. Likevel, både historisk og fortsatt i dag, står DnK i en særstilling. Dette bekreftes av § 16 i Norges grunnlov. Så lenge DnK er Norges folkekirke, understøttet av staten, kan ikke kirken velge å se bort fra noen av sine medlemmers samfunnsrettigheter! Da DnK var statskirke var den en sentral del av den konfesjonelle statens maktapparat. Relasjonen var integrert og gjensidig. Både i de harde fornorskningsårene, og gjennom kirkens misjon, var kirken en ideologisk premissleverandør for undertrykkende prosesser som rammet samene som urfolk svært hardt, og på alle livets områder. Selv om kirken i dag ikke lenger er statskirke, kan den ikke unndra seg ansvaret for uretten som er gjort, og som vi som enkeltindivider og samfunn fortsatt i dag lider under. Om det skulle vise seg at kirken ikke lenger har en juridisk plikt til å overholde internasjonale urfolkskonvensjoner og menneskerettigheter innad i trossamfunnet, så har den fortsatt et moralsk ansvar, ganske enkelt ut ifra det faktum at det er og må være en kontinuitet i kirkens selvforståelse, som holder sammen et før og etter statskirkens opphør. Hvis ikke vil kirken ikke lenger være til å stole på.

I dialogen med Kirkerådet har vi løftet fram følgende lover og konvensjoner som vi mener er relevante i denne sammenhengen.

Grunnloven

§ 16 - om kirkens særstilling som Norges folkekirke, understøttet av staten

§ 108 - sameparagrafen

Sameloven

§ 1.5 - Samiske språk er likestilt med norsk

§ 3.6 - Retten til individuelle kirkelige tjenester på samisk i DNK i språkforvaltningskommune

ILO-konvensjonen 169 om urfolks rettigheter

Artikkel 5 - religiøse og åndelige verdier og skikker skal anerkjennes og vernes

7 - retten til å vedta egne prioriteringer for utviklingsprosessen i den grad den angår tro, liv, åndelig velvære mm

FNs erklæring om urfolks rettigheter

Artikkel 3 - retten til selvbestemmelse

4 - retten til autonomi og finansiering av autonomi

8 - retten til ikke å bli utsatt for assimilering, å bli fratatt integritet og identitet

11 - retten til å praktisere og gjenopplive kulturelle skikker og tradisjoner

12 - retten til å praktisere og utvikle sine religiøse skikker

18 - retten til selvrepresentasjon

20 Samfunns- og forsoningsteologi

Helt siden tidlig på 2000-tallet har kirken i Hamarøy hatt et sterkt engasjement for dialog-, sannhets- og forsoningsarbeid i en samisk-norsk sammenheng. Allerede i 2004

ble det tatt initiativ overfor Sør-Hålogaland bispedømme for å etablere et 3-årig dialog- og forsoningsprosjekt. Prosjektet ble gjennomført i perioden februar 2005 til oktober 2007. Som prosjektrapporten²³ viser hadde det daværende prosjektet to hovedpillarer – arbeid i lokale dialoggrupper og et utvekslingsprogram for lulesamisk og norsk ungdom og ungdom med khoisan-bakgrunn i Western Cape-området i Sør-Afrika.

Mange av deltakerne i dette første prosjektet har senere gitt uttrykk for betydningen det fikk, både i egne liv, og som impuls for senere initiativ og engasjement, både i og utenfor kirken.

20.1. Tysfjordsaken

Da VG i 2016 publiserte en større reportasje der 11 lulesamer fra Tysfjord delte sine historier om seksuelle overgrep, var det som en lenge varslet tsunami slo inn over lokalsamfunnet. Gjennom politiets etterforskning ble det opprettet over 150 straffesaker tilknyttet seksuelle overgrep og 10 straffesaker knyttet til brudd på varslingsplikten.

Flere av de som hadde stått sentralt i kirkens dialog- og forsoningsprosjekt ti år tidligere, sto nå midt i stormen, både som tilretteleggere og støttespillere for de som var rammet på individnivå, og som pådrivere og engasjerte støttespillere på samfunnsnivå.

20.2. Kommunedeling

En ny omdreining av både rasisme og lokale forsoningsinitiativ kom i forbindelse med Solberg-regjeringens kommunereform (2014-17). Med virkning fra 1. januar 2020 ble tidligere Tysfjord kommune delt, etter mange tiår med store interne spenninger. Mens nordsiden av Tysfjord dannet en ny kommune sammen med tidligere Narvik og Ballangen kommuner, dannet sør- og vestsiden av fjorden en ny kommune med tidligere Hamarøy. Fra samme dato overtok nye Hamarøy Tysfjord kommunes tidligere status som samisk språkforvaltningskommune – den eneste i Norge med ansvar for lulesamisk språk.

Kommunedelingen og den påfølgende sammenslåingen fikk også konsekvenser for den kirkelige organiseringen lokalt. Mens det i gamle Hamarøy var kun to sokn, Hamarøy og Sagfjord, ble de nå fire, sammen med hhv Drag og Helland og Korsnes sokn. I forarbeidet til den kirkelige sammenslåingen ble det gjort et betydelig utredningsarbeid for å få oversikt over status på alle virksomhetsområder i de ulike soknene.

Gjennom utredningen ble det raskt klart at de største utfordringene vi da sto overfor ikke gjaldt de materielle forholdene, men mangelen på kunnskap, innsikt og forståelse for hva et lulesamisk kirkeliv er, og hva det faktisk må bygges på – selvbestemmelse og selvrepresentasjon. Først da vi innså det helt urimelige i vår kirkeordning, at det ikke finnes demokratiske strukturer som sikrer lulesamene selvbestemmelse og selvrepresentasjon på menighetsnivå, skjønte vi omfanget av oppgaven vi da sto overfor. Ikke minst også at strukturer og rammer rundt det lulesamiske kirkelivet ville være helt nødvendig. Uten støtte og medvirkning fra alle myndighetsnivåer i kirken, ville vi aldri kunne oppnå en varig og forutsigbar utvikling av lulesamisk kirkeliv.

²³ <https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-kirkeliv/dokumenter/forsoning-ressursside/rapport-forsoningsprosjekt-nord-salten.pdf>

Når det er sagt, utfordringen for den lokale kirken var ikke annerledes enn for resten av den nye kommunen.

20.2. Splittelse og polarisering

På det ene tjenesteområdet etter det andre støtte kommunen på utfordringer. Da kravet om likeverdige helsetjenester for en traumatisert samisk befolkning, verken ble forstått eller imøtekommet, eskalerte konfliktnivået. Mistilliten og polariseringen var til å ta og føle på, og skremte mange. Da en gruppe innbyggere fra gamle Hamarøy kommune bare et år etter kommunesammenslåingen fremmet et såkalt innbyggerinitiativ med formål å reversere sammenslåingen, tok det virkelig fyr. Da detaljene i initiativet ble kjent viste det seg at det ikke var en tilbakeføring til de gamle kommunegrensene som var målet, men helt nye grenser der de samiske bygdene ble holdt utenfor.

20.3. Rasisme ved Knut Hamsun videregående skole

Like etter gikk også alarmen ved den lokale Knut Hamsun videregående skole. Flere samiske elever varslet skoleeier Nordland fylkeskommune om opplevelser av rasisme ved skolen. Gjennom media ble det meldt om utenforskap, stigmatisering og mobbing. En samisk elev sto også fram i media og fortalte at han ved et tilfelle var blitt irettesatt av en lærer for å ha snakket samisk i skolens undervisningstid.

20.4. Samfunnssteologiske initiativ

Med den kunnskapen og kompetansen vi over år hadde tilegnet oss, også gjennom sannhets- og forsoningsstudiet ved VID, innså vi raskt behovet for dialog, og at vi som kirke kunne og burde bidra. Ved begge tilfellene gikk vi sammen med Árran lulesamiske senter.

20.4.1. Folkemøte før kommunevalget 2023

I etterkant av det nevnte innbyggerinitiativet og den sterke polariseringen ble det like før kommunevalget i 2023 invitert til folkemøte på Árran. Alle listetopper/ordfører kandidater var særskilt invitert. I stedet for å legge opp til debatt og meningsutveksling, ble politikerne utfordret til å sitte i panel for å lytte og gi respons på konkrete personlige fortellinger. Og i tillegg reflektere over hvordan vi alle kan bidra til å sette behovet for sannhet og forsoning på dagsorden slik at det får betydning for alle i Hábmer/Hamarøy. Møtet fikk svært gode tilbakemeldinger både fra politikerne, de mange frammøtte og i media.

20.4.2. Nordland fylkeskommune/ Knut Hamsun videregående skole, forsoning med samiske elever 2024

Etter de store medieoppslagene i 2022 ble det innledet samarbeid mellom ledelsen ved Knut Hamsun videregående skole, Nordland fylkeskommune, Árran og lulesamisk kirkeliv, med sikte på en forsoningsprosess og varige endringer ved skolen.

Også ved denne anledningen ble det lagt opp til et åpent folkemøte. I stedet for debatt og diskusjon ble fylkeskommunes ledelse, skoleledelsen og alle frammøtte oppfordret til å lytte til modige enkeltelevers fortellinger om opplevd rasisme, urett og utenforskap ved skolen fra skolens oppstart i 1975 fram til i dag. Flere av historiene som ble fortalt gjorde svært sterkt inntrykk. Etter at hver enkelt fortelling hadde blitt mottatt med

anerkjennende respons, fikk også skolens ledelse og fylkesrådslederen anledning til å gi sin respons og uforbeholdne beklagelse og løfte om endringer. I ettertid har fylkestinget i Nordland nylig vedtatt av skolen allerede fra høsten av får status som lulesamisk ressurssskole. Det er også igangsatt en prosess for å gi skolen et mindre belastende navn enn dagens Knut Hamsun videregående skole.

20.5. Forsoningsteologiske tiltak/bidrag:

I prosjektet har det gjennomgående vært stort fokus på behovet for forsoning og oppgjør, ikke bare med historien, men med all praksis i og utenfor kirken, som fortsatt bidrar til asymmetri/manglende likeverd, urett og den stadig vedvarende fornorskningen som ofte befinner seg i majoritetens blindsoner.

Tidvis har vi hatt stor pågang fra kirkelige og ikke-kirkelige aktører som har ønsket å få del i våre erfaringer. Så langt vi har hatt mulighet for det, har vi stilt opp.

Gjennomførte tiltak:

- Teologisk konsulentarbeid/praktisk samarbeid og tilrettelegging for Bibelselskapets arbeid med oversettelse av GT til lulesamisk -> 2023
- Produsert video-bidrag til VIDs e-læringskurs «Fornorskning, forsoning og folkekirke: En guidet tur i Norge, Sápmi og Ruija» som tilbys alle ansatte i Den norske kirke, 19.03.23
- Seminar om Drag og Helland kirke som bygg og bilde, innredning og utsmykning, 29.03.2023
- Tilrettelegging for og gjennomføring av Preses' besøk i Hamarøy, 5.-6.06.23, som oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport 1. juni 23
- Foredrag/innspill til Samisk utvalgs arbeid med organisering av samisk kirkeliv, Tromsø, 20.06.23
- Intervju for åpen scene – «Rom for refleksjon» om urfolks tillit til storsamfunnet, Olavsfest i Trondheim, 01.08.23
- Åpnet møte med Samemisjonen om misjonens rolle under fornorskningen lokalt, Árran, Drag, 18.09.23
- Forsoning i lulesamisk område. Foredrag på kirkelig forsoningsseminar i Kirkenes, 02.09.23
- Foredrag om kirkens bidrag til forsoning, Steinkjer kirkeakademi, 13.02.24
- Lulesamisk trosopplæring - Foredrag på fagdag for kateketer og trosopplærere, Saltdal, 19.04.24
- Foredrag om lulesamisk kirkeliv for studenter, Veien til prestetjenesten (VTP), Saltdal, 18.06.24

20.6. Samfunnsteologiske bidrag og engasjement

Gjennomførte tiltak:

- Deltakelse med innlegg på Sannhets- og forsoningskommisjonens konsultasjon på Stortinget, samarbeid med SFK, 06.03.23
- Forberedelser til/moderator for folkemøte om forsoning i det nye Hamarøy etter valget, ledet samtale med alle ordførerkandidater/listetopper, samarbeid med Árran lulesamiske senter, 23.08.23
- Bistand til Fosen-aksjonister i Oslo sentrum, samarbeid med Trefoldighetskirken og samepolitiske aktivistmiljøer, Oslo, 13.-14.10.23
- Bidrag til filmen Mina og røverne, film om lulesamen Rune Cato Liljebakk, skutt og drept ved Lillestrøm, 15. des 23, gravlagt på Drag jan 24, samarbeid med filmskaper Kari Anne Moe, premierevisning på Drag 14.09.24
- Intervjuet til NRK-podcast om den straffedømte og myrdede lulesamen Rune Cato Liljebakk, og hans oppvekst i et voldsutsatt og traumatisert miljø, samarbeid med familien, mars 2025
- Forberedelser til/moderator for forsoningsmøte/folkemøte om rasisme i den lokale videregående skolen. Samarbeid med Nordland fylkeskommune, KHVGS og Árran, Hamarøy, 18.09.24
- Moderator for Bodø kommunes folkemøte om forsoning i Bodø, ledet panelsamtale med bl.a. ordfører, biskop og inviterte fagfolk, Stormen kulturhus, samarbeid med Bodø kommune, 24.10.24

21 Bidrag til kunnskapsproduksjon

Gjennom prosjektarbeidet har Tysfjord og Hamarøy menighetsråd som prosjekteier gitt Den norske kirke betydelige bidrag til ny innsikt og kunnskap, både det som gjelder de ulike sidene ved lulesamisk kirkeliv eksplisitt, men også det som gjelder kirkens mer samfunnssteologiske rolle og oppdrag.

Også i samarbeid med andre kunnskapsinstitusjoner har vi gitt bidrag til ny kunnskap og læring. Under nevner vi noe av det viktigste.

Gjennomførte tiltak/bidrag:

- Informant om samiske naturperspektiver til Katharina Karlsen Hessens masteroppgave: “A Coastline Altered by Aquaculture: The Social and Cultural Sustainability of Fish Farming in Arctic Norway”, 2021
- Informant om samisk naturåndelighet, Greenpeg-prosjektet: www.greenpeg.eu - Greenpeg mineral exploration and social impact research, sept 2021
- Foredrag: “Living by and learning from the sea”, om samisk naturåndelighet, Nord Universitets Erasmus+Partnership-workshop: Cultural Innovation through Eco-preneurship, “Ecological economy and Ecopreneurship for change”, Bodø, 20.09. 22
- Referansegruppemøte for VID` s Prosjekt fornorskning og forsoning, 18.11.22, 15.06.23

- Foredrag om Samisk tro og kirkeliv, Museumssatsingen i Gildeskål, Nordlandsmuseet, 31.01.23
- Undervisningsoppdrag i faget «Samisk historie og samfunn», Tema: Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, Knut Hamsun vgs, Hamarøy 13.09.23
- Samisk helsekonferanse, Universitetet i Tromsø – deltakelse i sofasamtale 28.09.23
- Drag ungdomsskole på besøk i kirkegammen, fokus på forsoning lokalt, 24.10.23
- Innlegg og panelsamtale om forsoning under Teologidagene, MF, Oslo, 18.03.24
- Undervisningsoppdrag ved Samisk høyskole, Kautokeino, Lulesamisk kirkeliv, 23.04.24
- Intervju av NFK/TQC-forskningsprosjekt, om samiske naturverdier/-åndelighet i forb med industriutbygging i samisk område, Drag, 08.05.24 + videre oppfølging
- Foredrag om seksuelle overgrep i lulesamiske samfunn, konferanse, UiT/Regionalt senter for vold og traumatisk stress (RVTS), Trondheim, 17.09.24
- Fast medlem i «Advisory Board Meeting: Master in Sustainable Leadership and Arctic Perspectives», Handelshøgskolen/Nord universitet, Bodø, 08.06.23 og 26.11.24 – bidrag av samiske perspektiver
- Informant til KIFO`s rapport om Den norske kirke og forsoningen i Sápmi, 25.10.24
- «Inga Karlsen – en stemme for de stemmeløse». Skrevet en kortfattet biografi/ bokmanus basert på dybdeintervjuer, gjennomgang av personlig arkiv, medieomtaler mm av Inga Karlsen, pionér i lulesamisk kirke- og samfunnsliv
- Et stort antall refleksjonsnotater, kronikker og avisartikler, fagartikler i Luthersk kirketidende, oppgavebesvarelser til sannhets- og forsoningsstudiet
- Deltakelse ved visning av Dokufilms dokumentarfilm «Samiske fortellinger om rett og urett», inkl panelsamtaler
- * Ved Preses` besøk i Hamarøy, Drag 04.06.23,
- * Olavsfest, Trondheim 01.08.23,
- * Árran, Drag 25.10.23,
- * Hamsunsenteret, Hamarøy 26.10.23,
- * Fram kino, Bodø i forb med Samisk valg møte 27.10.23,
- * Knut Hamsun vgs, for skolens ansatte, Hamarøy 17.11.23,
- * Oslo domkirke, som ledd i Trefoldighetskirkens forsoningsseminar, 09.02.24,
- * For to prostilag i Nidaros, fagdag, Snåsa 14.02.24,
- * Samisk kirkelivskonferanse i Bodø 28.05.24

22 Oppsummering

Kommer på et senere tidspunkt

23 Litteraturliste

Harrieth Aira: Samiske kvinner og samfunnsdeltakelse, Orkana akademisk, 2023

Kurt Tore Andersen: Den læstadianske vekkelsen i Tysfjord, fra 1850 til andre verdenskrig, Forlaget Báhko, 2007

Marie Battiste, The Church and Indigenous Peoples in Americas. In between reconciliation and decolonization, 2019, Reconciling Truths and Decolonizing Practices for the Head, Heart, and Hands

Vine Deloria Jr., God is Red, Third Edition, Fulcrum Publishing, 2010

Vine Deloria Jr., Spirit & Reason, Fulcrum Publishing, 1999

Ailo Gaup, Sjamansonen, Tre bjørner forlag, 2005

Tore Johnsen, Sámi Nature-Centered Christianity in the European Arctic, Indigenous Theology beyond Hierarchical Worldmaking, Lexington Books, 2022

Anna Luise Kirkengen, Hvordan krenkede barn blir syke voksne, Universitetsforlaget, 2021

Mikkel Eskil Mikkelsen, En takkejoik til Gud, joiketradisjoner i Tysfjord og Hamarøy, masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2017

Marit Myrvoll: Bare gudsordet duger. Om kontinuitet og brudd i samisk virkelighetsforståelse, PhD, Universitetet i Tromsø, 2010

Richard Rohr, Den universelle Kristus, Verbum, 2023

Saemien sijte, Prosjektrapport Bissegh – Samiske hellige fjell og offerplasser, 2021

Lovisa Mienna Sjöberg: Att leva i ständig välsignelse, en studie av sivdnidit som religiös praksis, PhD, Universitetet i Oslo, 2018

Hamarøy 30. april 2025

Rolf Steffensen

Prest i lulesamisk område/Kirkefaglig prosjektleder